Deo optimo maximo uni & trino, Virgini Deiparæ, & sancto Lucæ orthodoxorum Medicorum Patrono. 1308

QVÆSTIO MEDICA

Cardinalitiis disputationibus manè discutienda in Scholis Medicorum die Jovis 1. Aprilis.

M. DIONYSIO PVYLON, Doctore Medico, Præside.

An Thermæ Borbonienses Anselmienses minorem noxam inferunt epotæ, quàm Arcimbaldicæ, & Vichienses?

[a] Spiritus Dei ferebatur super aquas &c. *Genes. c. 1.*

[b] *Plin. c. 4. l. 32. natur. hist.*

c. Plin. ibid. c. 6.

[d] *Plin. ibid.*

[e] In medio observarum [f] *Plin. ibid. c. 2.*

QUÆCUNQUE hac rerum universitate continentur, ex igne & aquâ initium ducunt: ille formæ, hæc materiæ vicem gerit. [a] Ab aquâ divinitùs rerum omnium seminibus gravidâ singulæ partes totum hunc orbem constituentes prodiêre; earumque generatio & incrementum perennitatem obtinent, prout ea ad diversam seminum fabricam accedit, per varioſque adacta modos in multiplices concinnatur formas: modo nubem, pluviam, grandinem, gelu, glaciem refert; modo radicis, ligni & foliorum speciem induit. Salix, pepo, cucurbita, mentha, melissa, pulegium, solâ aquæ distillatæ irrigatione in debitam molem adolescunt; postmodum sal, sulphur, mercurium, si igni subjiciantur ut artis est, suppeditant. [b] Nascuntur fontes, decisis plerumque sylvis, quos arborum alimenta consumebant. Pisces aquâ nutriuntur, ipsiusque luxuriantis beneficio, magnitudine cœteris præcellunt animantibus. Terrenis non vehiculi tantùm est loco, sed & in alimoniam cedit. Quæ de quorumdam immodicis jejuniis memoriæ prodita, non prodigio, sed naturæ ordini meliùs adscripseris. Multis aqua sola per aliquod tempus fuit alimento; quin imo, mutatâ quasi indole, in aërem conversa quid non præstat? Corpus subeundo, nonnullis aliquandiu pabulum suggessit; in aliis excrementi proventum assumpta longè superantem induxit: sic in quibusdam, priorem aquæ naturam denuò induens, immensam adeò urinæ copiam singulis diebus per plures menses præbuit, ut Diabetem mentiri videretur. Aqua, diffluendo & excurrendo per varios locorum situs, quantas acquirit vires? modo alterat, modo purgat: hinc orta aquarum divisio in alimentarias seu simplices & medicatas. Illarum præstantiores sunt pluvialis, fontana, fluviatilis; minus salubres, putealis, lacustris, stagnans. Harum penè infinitæ species, pro innumeris mineralium differentiis: quæ tamen ad duo genera revocantur; ad Acidas seu frigidas, & Thermas seu sponte calentes. Thermarum & acidarum singulis non eadem vis inest. [c] Non omnes, quæ sunt calidæ, medicatæ esse credideris; [d] Nec decolor species æris argentive, ut multi existimavêre, medicaminum argumentum est; [e] Nec odoris & saporis certa fides; [f] limpiditas insidiosa conditio; plurimæ blandiuntur aspectu aliàs teterrimæ. Certius bonitatis indicium est, partium tenuitas, qui vias arctiores impeditásque facilè & celeriter permeent, nullâ in ipsis relictâ fœce limosâ aut tophaceâ.

prati 30. passibus ab oppido Aquaperſa in Arvernià dissiti juxta collem Monpensierium fons est odoris expers, sapore acidus, & limpidus; circà quatuor, insectis & quadrupedes animantes, quæ ejus aquam gustaverunt, mortuas jacere, terramque in ambitu sesquipedali latitudine nullis unquam herbis vîrescere, est.

LICET omnia ex igne & aquâ constent, ille non omnibus idem affulget: hinc diversa corporum temperies, & virtus modò hebetior, modò valentior: hinc plantæ, in Meridionali regione, uberioribus & præstantioribus donantur facultatibus: hinc putealis aqua multò deterior fontanâ & fluviatili radiis solaribus illustratis, cursu percussúque ipso extenuatis: hinc fontanarum omnium optima, ex Oriente scaturit, Solis lumine abundè recreata. Aqua suâpte naturâ iners, si movetur, ignis particulis eam huc & illuc flectentibus & impellentibus, acceptum debet, quibus destituta concrescit. Ideo stagnans & lacustris, quantò minus Solis radiis perfusa, tantò majorem parit gravitatem & hypochondriorum tensionem. Acidulæ aquæ, ut pote quæ spirituosâ minerarum substantiâ non æque prægnantes, solvendis contumacissimis obstructionibus non adeo pares, quæ à Thermalibus subtiliori tinctură imbutis fœliciùs expugnantur. Utræque æstate, vere & autumno securiùs, quàm hyeme, sereno cœlo limpidiores & subtiliores factæ, usurpantur. Si in singulis aquis tenuitas, citáque desideratur & expedita vis agendi, in medicatis potissimùm exoptanda, ne visceribus, metallorum ramenta, terras, succos, salia quibus saturantur, affigant, labem deleteriam allatura; eo ritu quo fluvius per saxa & tophorum asperitates decurrens, lanuginem limosam relinquit: vel *ne* tophaceâ materiâ superinductâ, quâ tubulos proprios ipsæmet aliquando incrustant & angustant, exiles venas & impeditos meatus corporis obducant & infarciant. Inde siccitas arte nullâ emendabilis, febres, abdominis tensio, dysenteria, aliaque gravissima symptomata pro sedimentorum conditione. Contrà vero ubi aquæ mirâ agilitate & tenuitate sunt præditæ, intimos visceruin recessus pervadunt; si quas in angustias impegerint, commodiùs expediunt, minúsque restagnando minus damnum important. [a] Metallicæ enim omnes duræ sunt, empyreumatis haud expertes, quod eò potentius inurunt partibus, quò diutius moram trahunt. An membris parcituræ, quæ ferrum exedunt rubigine, æs in æruginem, plumbum in cerussam soluvnt? Quàm meritò cautum est, ne in usum veniant, nisi prius viscerum saburrâ eliminatâ, ne, interceptâ earum anadosi, novæ ingruant calamitates; quemadmodùm major, ex parciori quàm ex liberaliori Stibiatorum dosi, noxa inducitur, quòd medicamenti morâ & cunctatione latiùs serpat pernicies.

[a] *Hipp. lib. de aëre aq. & locis.*

[a] Eaux du môt d'or en Auvergne. [b] Eaux de Bourbonne en Champagne. [c] Eaux de Bagneres dans les confins de la Bigorre & du Commingeois.

THERMÆ penè semper in montium radicibus sitæ è terrâ perpetuò profilientes effervescunt, sive ab igne subterraneo, sive ab accensâ sulphuris vel bituminis exhalatione, sive ex concursu plurium aquarum metallicarum, quæ, licet ad tactum frigidæ, ob salium inimicitias incalescunt. Thermis Europa diffluit; Italia præcipuè; vix ulla etiam regio illis caret; celeberrimæ extant in Galliâ, alis tamen aliæ salubriores. Inferioris sunt ordinis [a] quæ erumpunt juxtà imum montis aurei in Arvernià, nitrô fœtæ; [b] Borbonæ in Campaniâ; [c] Aquæ Bigerronum, meliùs, ut alij volunt, Convenarum, ut & Borbonæ, salibus luxuriantes; hæ omnes ad balneum quàm, ad ad potum commodiores. [d] Plumbariæ in Lotharingiâ à copiosâ plumbi mixturâ cum alumine sic appellatæ. Sequuntur [e] Bellilucanæ in Galliâ Narbonensi limpidissimæ, quarum sapor ingratus, salsus aliquantulùm, odor bituminis naturam referens: an nervorum affectibus idcircò proficuæ? ad quos maximè prædicantur [f] Baregienses apud Bigerrones. Medio sunt loco [g] Encassienses apud Convenas, & [h] Vichienses in Borbonensi provinciâ. Nullibi gentium tot aquarum scaturigines tam diversæ temperiei & facultatis, quot in Vichiensi agro. Ibi enim emicant frigidæ, calidæ, & junctæ. Calidarum quinque distincti fontes [i] cratis ferreæ, [k] lignеæ, [l] globi quadrati vel magni, & [m] duorum parvorum globorum nominibus insigniti. Fontes cratis ferreæ & ligneæ fundunt aquam clarissimam aciditatis cujuldam, & amaritudinis haud expertem, sulphur redolentem, Nephriticis creditur infensa sive quod multas arenulas devehat quæ tandem in lapillos concrescunt, sive quod plurimo abundet sale quo ad potum ineptior evadit. Quadrati verò, & duorum parvorum globorum aqua calore non ità exuperat, imò tepida, aciditate majori prædita, cæterum non discrepans ab aliis. Supremi ordinis sunt Borbonienses [n] Anselmienses in Burgundiâ & Augustodunensi agro ad Ligerim fluvium; & [o] Borbonienses Arcimbaldicæ in Borbonio ducatu. Ambas à suis capitibus arcessiviſſe, ac singulos, qui nunc visuntur, fontes, aut puteos strussse atque ornasse Romanos, nemo negat. Illas pluris fecisse fatebitur quisquis rupem licet altissimam, ex catheto directè incisam; craterum ex marmore, vel quadrato saxo toreuticè & eleganter cælato, constructorum; aquagij undique quadrario lapide structilis ad quadrantem leucæ porrecti cum tubulis quamplurimis partim plumbo, partim ære ductilibus; & balneorum amphitheatri in modum extructorum lapide, ut exîstimatur, fusili, ut pote nullis interstitiis discreto, marmore stratorum, & in ambitu sectis marmoreis crustis olim vestitorum, magnitudinem, & miram ac sumptuosam fabricam viderit. Quin etiam haùd multis abhinc annis adeuntium affluentiâ magis celebratas fuisse, norunt ætatis non ità provectæ senes medici. Hanc ipsis prærogativam deberi testantur κεφαλομέφαι, τχρυσοῖαι, & καλαδρνε quibus cæteras longe superant.

[d] Eaux de Plombieres en Lorraine. [e] Eaux de Ballerue en Languedoc. [f] Eaux de Bareges dans la Bigorre. [g] Eaux d'Encausse dans le Commingeois. [h] Eaux de Vichy en Bourbonnois. [i] De la Grille de Fer, Puys rond, & communement la Grille. [k] La Grille de Bois, Puys Quarré, ou Fontaine des Capucins.
[l] Du gros Boulet, ou du Boulet quarré. [m] Des deux petits Boulets. [n] De Bourbon Lancy en Bourgogne dans l'Archevesché d'Autun. [o] De Bourbon l'Archambaut en Bourbonnois.

[a] Fontaine du Limbe. [b] Source de saint Leger. [c] La source de la Reine. [d] La source d'Escures.

ANSELMIENSIUM septem fontes, [a] primus Limbus dictus, in aulæ limine ad dextram loci partem, pluribus scatebris inquies, calidus admodùm, ità ut nemo ejus contactum diù innoxiè ferat. Usui non est, præ sordibus in fundo congestis, quæ ne educantur vetat aquæ ex scaturigine erumpentis impetus. Huic fonti innatat copiosa substantia, viridis, unctuosa, digitis contrita facilè cedens. [b] Secundus fons versùs lævam, à vico sancti Leodegadij denominatus. Altiùs rectâ procedenti quinque alij fontes sese offerunt, tres primùm obvij propriâ carent nomenclaturâ, [c] sextus Reginæ dicitur, ultimus vocatur [d] Scuresius. Sex posterni ab eâdem fodinâ decurrunt odore, colore, sapore non dissimiles. Fons tamen Reginæ paulò calidior sentitur. Omnium omnino aquæ limpidæ admodùm, nec graveolentes, sulphuris tamèn aliquid & bituminis exhalant, penè insipidæ, vel subamaræ. Evaporatione raram quamdam substantiam albicantem præbent; An nitrum, vel salcommune, vel quid amborum admixtum, in dubio est. Tantæ sunt tenuitatis, ut pelles nullo negotio pervadant, & atro coloratæ à coriariis alteri coriorum faciei affusæ, utrique nigredinem inducant; nec ligneo vase ita contineri possint, quin externa illius superficies madescat. Inter potandum labra ustulant, nullo nihilominùs caloris sensu in palato superstite. Arcimbaldicæ autèm è tribus puteis exiliunt è quibus per plures tubulos in diversa balnea derivantur. Minoris sunt, quàm Anselmienses, caloris; omni extraneo sapore, & odore carent: imò si frigidæ hauriantur, insipidæ; limpiditate etiam pollent: si residere permittas cremor quidam unctuosus supernatat, & in fundo vasorum, quibus servantur, crassus limus subsidet intrà unum, vel alterum diem. Vasculum ligneum haùd permeant, eriamsi non æquè ferveant, ac Anselmienses, in ore caloris vestigium percipitur. Resolutione eandem penè substantiam albicantem deponunt, sed multò densiorem & copiosiorem. Puteorum superficies limô tenaciori & viscidiori, quàm qui in Limbo Anselmiensi conspicitur, circumfusa est. Hæc quidem limus matutinô tempore exuperat, jugi haustu quàmvis interdiù moveantur aquæ, nunquàm discutitur.

[a] *Plin. c. 5. lib. 32. natur. hist.*

THERMARUM præsidio, in cutaneis morbis externisque affectibus, nihil antiquius. An apud majores nostros in portis usum venerint, clarè non liquet: minùs adhuc perspectum an hæc earum bibendarum consuetudo jure vel injuriâ invaluerit; cùm de ipsis earúmque usu non sit unanimis omnium consensus. Quæ aliis audiunt nitrosæ, ab aliis sulphureæ & bituminosæ habentur. Singulis annis, pro variis temporum mutationibus, alienas sortiuntur qualitates; dilutâ ab imbribus terrâ, novæ mixturæ datur occasio. Verùm quantæ ipsis contingunt citrà causam manifestam alterationes? jugi motu huc & illuc exhalationes feruntur, tumultuariôque impetu incertæ ruunt, diversas nactæ dotes pro situ locorum è quibus expirant & quæ percurrunt, & prout magis vel minùs in iis moras nectunt. Quàm fortuitus & temerarius ipsarum se invicem subeuntium occursus. [a] Sic in Magnesiâ quæ calidæ anteà, illicò frigidæ factæ sunt, aliàs non mutato sapore, & in Cariâ repentè fons antea dulcis, in salem est conversus. Sed esto, eædem permaneant partes, eademque sit mixturæ ratio, earum natura incomprehensibilis quacunque adhibitâ arte, etiàm Pyrothecniæ operâ. Dotes enim quibus fœtæ sunt aquæ medicatæ, vel ab exhalationibus, vel à succis, vel à salibus, vel à terris, vel à lapidibus, vel à metallis admixtis, petuntur. At ejus beneficio hæc non internoscuntur. An evaporatione & destillatione exhalationes, & succi præcipuè liquidi & volatiles in conspectum cadunt? concreti verò succi sedimentum quidem relinquunt sicut pleraque salia, terræ lapides, & metalla: at quot eorum species quotque diversæ ipsorum miscelæ? Præter infinitas quæ aciem oculorum nunc fugiunt, quot nondùm debitam concretionem sunt assecutæ, quasi vero salia ad quatuor primaria genera revocentur vitriolum, alumen, nitrum & sal commune? Quàm multa ignis vi alienam speciem induunt, vel in auras abeunt in quibus sæpenumero tota aquarum vis posita est. Verùm etiàsi illarum natura planè innotesceret, non idcircò tamen tutior earum foret administratio, ignotâ scilicet humorum corpori impactorum indole. Quis eam capit? Numquid ex eorum cum aquis occursu fermentationes immodicæ pertimescendæ, quales observantur ex præpostero usu salium volatilium, remediorumque chymicorum hactenùs minimè notorum? Reverà quot singulis annis correpti febribus, diarrhæis, abdominis meteorismis, hydrope, nimiæ credulitatis pœnas luunt? Fœlices igitur qui nacti sunt aptam sibi aquarum metallicarum naturam. Pauci quos æquus amavit Jupiter. Nec tunc dixeris sordes visceribus tenaciter inhærentes instar lixiviij elucre: quæ enim lixiviorum sunt genera, dissimilesque edunt effectus pro heterogeneis, quibus referta, quisquiliis? si quæ detergent, alia obstruunt & concrescente limo meatus obturant, alia secant, alia abradunt, alia adurunt. Quid mirum si sulphureæ aquæ spontè calentes, quæ articulorum fluxionibus medentur, intrinsecùs sumptæ humores torreant & febres biliosas accendant; sordium quidem aliquid educunt, sed magis aliundè nocent. Medici igitur ægros morbi pertæsos deliniant aquarum calidarum diverticulis, hæque sint ultima artis tunc inofficiosæ. Naufragis tabula. Si qui tamen præjudicatâ opinione, vel rusticationis gratiâ & eundi occasione, ad Thermas confugiant, non macilenti tabeque consumpti, sed obesi, non æstuantibus visceribus, sed contumacissimis infarctibus impediti, neque iis promiscuè utantur; Non densæ sint, sed tenues, ab omnique topho vel limo immunes; non pigræ, sed pervias, quales Anselmienses, ut in hac incertâ administrandi ratione, minùs cunctando, minorem labem inurant.

Ergo Thermæ Borbonienses Anselmienses minorem noxam inferunt epotæ, quàm Arcimbaldicæ, & Vichienses.

F.M.P. BIBLIOTHEQUE

Asserebat FRANCISCUS LE RAT, Sylvanectinus. A. R. S. H. MDCLXXVII.